

ними і під їх керівництвом. Дитина виконує певні функції в суспільстві і, отже, завжди перебуває в певних стосунках з дорослими та іншими дітьми. Можливості та особливості діяльності дитини в тому або іншому віці визначаються характером взаємовідносин з іншими людьми. Зміна змісту та форми цих взаємовідносин та місця дитини всередині них виступає об'єктивним джерелом зміни провідної діяльності, переходом до нового періоду соціального розвитку.

Провідна діяльність покликана вирішувати ключові протиріччя психічного розвитку між тим, що дитина вже знає та вміє, і новими завданнями, які висуває перед нею мінлива дійсність, сприяючи подоланню вікових криз. Дитина в своїй провідній діяльності протиставляє свої самостійні дії сумісним діям з дорослими, виставляє себе в якості автономної діючої особи. Кожен крок емансипації дитини від дорослих означає все більшу її інтеграцію в спільноту дорослих. Дитина намагається виконувати дії дорослих, які виконати неспроможна, і це протиріччя вирішується за допомогою провідної діяльності дитини – гри (Л. Виготський, О. Леонтьєв, Д. Ельконін).

Соціальний розвиток особистості відбувається в двох взаємопов'язаних напрямках: соціалізації (оволодіння суспільним досвідом, його присвоєння), та індивідуалізації (набуття самостійності, відносної автономності). Найпершою фазою соціалізації дитини є виховання в сім'ї, де вона встановлює свої перші зв'язки з іншими людьми, головним чином рідними. Другою фазою соціалізації є встановлення дитиною соціальних зв'язків поза межами родинних стосунків у дитячих дошкільних закладах). Третя фаза – оволодіння основами знань та суспільним досвідом під час навчання в середній школі або іншому навчальному закладі.

Висновки. Таким чином, узагальнення різних теоретичних підходів до проблеми життєдіяльності дітей дошкільного віку дозволяє стверджувати, що у процесі життєдіяльності дитина накопичує індивідуальний досвід соціальної поведінки та спілкування, формування особистісних норм, переконань тощо. Кожна людина сама, індивідуально, безпосередньо проходить шлях соціального розвитку, накопичує соціальний досвід. Розвиток дитини відбувається в конкретних умовах та ситуаціях, у процесі особистісної діяльності (гри, навчання) та спілкування, що і характеризує справжню її біографію, її життєвий шлях. У процесі життєдіяльності дитина оволодіває значним обсягом умінь та навичок, збагачується досвід її соціальної поведінки, з'являються відносно сталі ціннісні орієнтації, відбувається розвиток вищих почуттів – моральних, інтелектуальних, естетичних.

Бібліографічні посилання

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. – К.: Світлич, 2009. – 430 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – К., 1999. – 62 с.
3. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання, 2003. – С.203.
4. **Немов Р. С.** Психологія / Р. С. Немов. – М., 1990.
5. Психологія і педагогіка життєтворчості : [навч.-метод. посіб.] / Ред. рада: В. М. Доній (голова), Г. М. Несен (заст. голови), Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков (наук. ред.) [та ін.]. – К., 1996. – 792 с.
6. **Ельконин Д. Б.** К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте / Д. Б. Эльконин // Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. – М., 1990. – С. 26–31.

Надійшла до редколегії 22.02.2012 р.

УДК 141.7

В. І. Пронякін

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

© Пронякін В. І., 2012

Вип 22. 2012

111

НОВАТОРСЬКИЙ ВНЕСОК У ВІТЧИЗНЯНУ СОЦІАЛЬНУ ДУМКУ. (роздуми над книгою П. І. Гнатенка «Етнопсихологія»)

Проводиться соціально-філософський аналіз книги П. І. Гнатенка «Етнопсихологія».

Ключові слова: етнопсихологія, національна свідомість, національна психологія.

Проводится социально-философский анализ книги П. И. Гнатенко «Этнопсихология».

Ключевые слова: этнопсихология, национальное сознание, национальная психология.

The social-philosophical analysis of the book of P. I. Gnatenko «Ethnopsychology» is carried out.

Keywords: ethnopsychology, national consciousness, national psychology.

У мотиваційних структурах етносоціальних утворень містяться колективні надособистісні об'єктивації внутрішнього та зовнішнього суспільного досвіду; вони базуються на культуропохідній символіці, що сходить до архаїчних вито-ків родової пам'яті етносу, до інтеріоризації стійких образів (архетипів), міфологем, стереотипів мислення та поведінки тощо, та втілюються у відчужених феноменах масової свідомості, а також у типізованих комплексах колективного безсвідомого; у якості мотиваційних імпульсів свідомі та несвідомі типізації спроможні мінятися місцями, переходячи із сублімованого стану до витісненого та навпаки. Важливо мати на увазі, що релікти символічних інверсій нашаро-вуються на актуальні (когнітивні та емоційні) апостеріорні інтерполяції, і разом вони так чи інакше відбиваються у типологічних рисах колективного супер-Его.

Аналіз мотиваційних засад колективного безсвідомого утворив широкий за змістом та плідний за теоретичними результатами доробок соціальної філософії ХХ століття. Завдяки діяльності численних шкіл, наявності багатьох концептуальних версій та навіть цілих напрямків, які оздоблювали, використовуючи цей аналіз, дискурсивну практику соціального мислення, утворилася багатобарвна, поліструктурна та майже всеохоплююча своєю багатоманітністю картина, що нею описується не тільки дійсність, але й можливість передумов без-свідомої соціальної дії. Проте у будь-якому разі кожна конкретна школа розглядала зазначений предмет у певному ракурсі бачення – отже, зазначена багатоманітність не постала за змістом цілісною. Скажімо, у класичній (у рамках психоаналізу) теорії К.-Г. Юнга висвітлюються насамперед витіснені архітепові підвалини безсвідомих колективних мотивацій. Навпаки, у екзистенційно-феноменологічних студіях (Ж.-П. Сартр), у концепту-альних побудовах Франкфуртської школи та у фрейдомарксизмі (Г. Маркузе, «ранній» Ю. Габермас, Е. Фромм), в етнології (К. Леві-Строс) та навіть у дискурсив-них утіленнях «найсучаснішої» думки, уособленої, зокрема, «лівою» паростю пост-структуралізму (перформенсні концепції Г. Дебора, Ф. Джеймсона, Ж. Бодрійяра) розкривається переважно сублімований, актуалізований у проявах зовнішньої дії, результативний, наслідковий бік безсвідомих прагнень. Слід також додати, що у більшості випадків проблематика колективного безсвідомого розглядається в уза-гальненому контекстуальному просторі, у дискурсивній проекції відчуженого, пере-важно знеособленого соціуму, не в усіх концепціях (за винятком хіба що структурної антропології) в усій повноті враховується амбівалентна сутність бінарно-опозиційного характеру взаємодії процесів витіснення та сублімації, що ними уособ-люється хода соціальних рухів як наслідків безсвідомих мотивацій.

Якщо зосередити дослідницький погляд на завбачливо визначеному предмет-ному полі, свідомо локалізавши параметри концептуального фрейму, яким окреслюються конституїтивні межі теорії, виникає можливість ущільнити змістовну конкретику аналітичної праці у зазначеній тематиці. Адже у соціумі існують особ-ливі комунікативні утворення, яким притаманна визначально стійка усталеність ар-хітепових підвалин безсвідомої колективної мотивації. Такі утворення мають насам-перед етнічне походження; їх прискіпливий аналіз дозволяє позбавитися певної де-персоніфікації змісту в семіотичних нашаруваннях утвореної концепції. – Важливо,

що всупереч стабільності та незважаючи на, так би мовити, «принциповий консерватизм» безсвідомих мотиваційних структур, що ґрунтуються на засадах *витіснення*, етносоціальні утворення демонструють неабияку енергетику щодо прояву *сублімованих* імпульсів соціальної дії. Суттєвим фактом до того ж є те, що об'єктивація внутрішнього прагнення у модусі зовнішнього явища може здійснюватися як конструктивний, творчий процес, або, навпаки, як руйнівний, контрпродуктивний акт. Отже, залучаючи відповідну методологію до вивчення бінарної сутності колективного безсвідомого, носієм якого є етнос, можна «завантажити» дискурс глибоким, семіотично збагаченим теоретичним змістом.

У середині минулого століття на Заході виник науковий напрямок, у межах якого була розроблена саме така методологія. Цей напрямок набув назву *етнопсихоаналізу*; його основоположник, американський учений Дж. Деверо, за допомогою принципів психоаналізу прагнув пояснити складні явища міжетнічних відносин. З певним застереженням зазначену доктрину можна охарактеризувати як *аналіз структурної динаміки мотиваційних інверсій етносоціального Супер-Его*. Звісно, за часи Радянської влади ані в Україні, ані в інших регіонах колишнього Союзу етнопсихоаналіз не мав теоретичного «попиту». Натомість і в сучасній Україні ім'я Дж. Деверо залишається маловідомим – відповідно, практично нерозробленою постає проблематика етнопсихоаналізу; годі вже щось казати про якесь більш-менш плідне застосування його в якості певної методології суспільного пізнання.

За цих умов слід особливо привітати видання доктором філософських наук, професором, членом-кореспондентом АПН України Петром Івановичем Гнатенком монографії, присвяченої питанням етнопсихоаналізу. В Україні з'явилася наукова праця, яка утворює нову, визначально суттєву грань сучасного вітчизняного суспільствознавства¹. Важливо відзначити, що проблематика етнопсихоаналізу висвітлюється автором у багатоаспектному плані; історико-філософський аспект представлений розглядом процесів виникнення і становлення етнічної та національної психології; досліджуються також питання щодо походження власне етнопсихоаналізу, характеризуються особливості його історико-еволюційних трансформацій; концептуально та методологічно етнопсихоаналіз використовується в монографії з метою теоретичного опрацювання феномену безсвідомого та його буттєвого втілення, тобто носія.

Розкриваючи сутність етнопсихоаналізу (як у генезисному, так і у концептуальному планах), П. І. Гнатенко вказує на його сполученість із новітньою методологічною спрямованістю соціального пізнання, зокрема, на його тяжіння до інтеграції та полідисциплінарності. Автор відзначає, що засновник етнопсихоаналізу Дж. Деверо, будучи принциповим антиредукціоністом, обґрунтовує принцип компліментарної доповнювальності, вважаючи його справжньою хартією автономії соціальних наук. Компліментаризм, як його розуміє Деверо, є засобом, за допомогою якого амбівалентність бінарної опозиційності «класичного» розуміння протиріч соціальною філософією знімається і набуває цілісності. Так, П. І. Гнатенко артикулює, що Деверо розрізняє соціологічний та психологічний підходи щодо пояснення явищ суспільного життя і одночасно стверджує, що у етнопсихоаналізі ці підходи доповнюють один одного (див. с. 67). Характерною рисою праці Деверо є те, що, аналізуючи суспільство, він прагне застосовувати закони механіки, фізики, математики (там само). Звісно, не йдеться про редукціоністські спроби, якими насичена історія соціальної філософії часів «класичного» позитивізму (на кшталт механіцизму О. Конта або біологізму Г. Спенсера); йдеться про дійсно інтегративні, універсалістські методологічні принципи науки XX століття, що ними уособлені, зокрема, принцип доповнювальності Н. Бора, теоретичні та практичні аспекти, що впливають з інтерпретації так званої «кривої Джордана» та ін. (особисто додаю, що сюди можна було б без вагань залучити теорему про неповноту К. Гьоделя та принцип синхроністичності К.-Г. Юнга. – В. П.) (див. с. 68).

¹ Гнатенко П. И. Этнопсихоанализ. – К., Вища освіта, 2009. – 159 с.

П. І. Гнатенко підкреслює, що концепція Дж. Деверо постає логічно послідовною та методологічно цілісною. Про це свідчить універсалізм застосування засновником етнопсихоаналізу саме принципу доповнювальності. Так, досліджуючи особливості прояву етнічної ідентичності, Деверо справедливо підкреслює негативний характер абсолютизації власної етнічної ідентичності, яка неминуче приводить до заперечення всіх інших ідентичностей, припиняє бути засобом зв'язку людини із світом та перетворюється у «гамівну сорочку», втрачаючи таким чином свою функціональність (див. с. 71). Будь-який етнос, неспроможний визнати цей елементарний факт, – наводить автор обговорюваної монографії думку Деверо, – стає приреченим на повільний безглуздий дрейф у якості закритої системи. Нав'язливе підкреслення людиною власної етнічної (або будь-якої іншої, скажімо, «класової») ідентичності виявляє брак у її Я-концепції та постає першим кроком до «захисної» відмови від дійсної ідентичності (див. там само).

Як вже зазначалося, у праці П. І. Гнатенка впроваджується власна концептуальна версія щодо методологічного застосування провідних принципів етнопсихоаналізу. Аби не занурюватися в усі аспекти складної, багатопланової доктринальної розробки П. І. Гнатенком методології етнопсихоаналізу, зупинюсь на вже зазначеному принципі компліментарної доповнювальності.

Добре відомо, що автор обговорюваної монографії є провідним вітчизняним фахівцем з питань національного характеру та національної ідентичності. Отже, не дивно, що тематика зазначених питань набула в книзі відповідного відображення у світлі етнопсихоаналізу. Зокрема, цікавим авторським рішенням є розв'язання наявної в сучасній соціальній філософії та соціальній психології дефінітивної дихотомії понять «національна самосвідомість» та «національна свідомість».

П. І. Гнатенко нагадує, що виходячи з аналізу дефініцій та змісту понять «національна самосвідомість» та «національна свідомість» випливає, що більшість спеціалістів схильна до ототожнення цих понять (див. с. 99). Зі свого боку, автор монографії наголошує, що, на його думку, навпаки, правомірним є їхнє розрізнення, вони відмінні як за змістом, так і за структурою (там само). Усвідомлення своєї національної приналежності утворює серцевину національної самосвідомості. Природно, таке усвідомлення є вельми складним процесом, який передбачає наявність уявлень та знань про свою національну спільноту, її історичне минуле та сьогодення, матеріальну та духовну культуру, мову. «Это, собственно, осознание на уровне индивидуального и общественного сознания места и роли своей национальной общности среди других общностей, места и роли своей национальной культуры в мировом историческом процессе» (там само).

Національна свідомість, на відміну від національної самосвідомості, продовжує П. І. Гнатенко, у її змістовному аспекті враховує стан «представлений, образів, знаній не только о своей общности, но и о других общностях, прежде всего, исходя из позиций собственного этноса» (с. 99–100).

Розвиваючи свою думку, П. І. Гнатенко зазначає, що взаємозв'язок досліджуваних понять не слід розуміти тільки як відношення частини до цілого. Маючи багато спільного, перебуваючи в єдності, вони не тотожні. Ця єдність діалектична, вона містить у собі відмінність як за змістом, так і за формою. Зважаючи на те, що відмінність за змістом висвітлена (див. вище), слід вказати на відмінність за формою, яка полягає в тому, що «национальное самосознание проявляется как на уровне индивида, так и на уровне нации, тогда как национальное сознание, как правило, проявляется исключительно на уровне нации, т. е. субъектом национального самосознания является личность и национальная общность, а субъектом национального сознания является нация» (с. 100).

Відмінність національної самосвідомості від національної свідомості, акцентує П. І. Гнатенко, має ще один суттєвий нюанс: у змістовному наповненні самосвідомості більшу роль відіграє емоціональний фактор.

Зважаючи на проведений аналіз, автор надає свою дефінітивну версію щодо відповідних понять:

«Национальное самосознание является структурным элементом национальной психологии, которая проявляется в основном на уровне обыденного сознания.

Национальное сознание не является составной частью национальной психологии и оно, как правило, проявляется и функционирует на теоретическом уровне общественного сознания. Естественно, что эти грани в структуре общественного сознания условны и мобильны» (там само; курсив авт. – В. П.).

Вже зазначалось, що головною зацікавленістю етнопсихологічного аналізу є структурна динаміка мотиваційних інверсій етносоціального Супер-Его. Звертаючи увагу на цю обставину, у розділах 2 і 3 («Феномен безсвідомого» та «Маси – носії етнічного безсвідомого»), П. І. Гнатенко впроваджує оригінальний дискурс щодо впливу зовнішніх, відшліфованих культурою та цивілізацією мотиваційних орієнтирів (релігійних, етичних, естетичних, у певних умовах – політичних тощо) на зміст та потенційну енергетику внутрішніх, безсвідомих посувань колективної дії. Внаслідок відповідної «обробки» зовнішнього впливу нутряним, архетипічним устроєм світобачення можливе виникнення т. зв. «здорового» та «патологічного» Супер-Его. «В качестве Я-идеал Сверх-Я является мерилем представлений и желаний, а также идеалов, ценностей, норм, которые следует воплотить в жизни. В этом смысле здоровый Я-идеал способствует вере в себя, укреплению чувства собственного достоинства, способом вдохновляться высокими целями и положительным примером других людей. Если же Сверх-Я имеет патологическую структуру... то в нем могут возобладать бессознательные карательные тенденции...» (с. 123).

Важливо зазначити, що, розмірковуючи над змістом та формою буттєвого устрою етнічного безсвідомого, П. І. Гнатенко використовує не тільки суто етнопсихологічний концептуальний доробок, а спирається на різноманітний, насичений численним переліком персоналій, шкіл, напрямків, історико-філософським «теоретичним досвідом». У вищезазначених розділах має місце творче розгортання вагомих здобутків таких мислителів, як Т. Карлейль, Л. Лебон, К. Лоренц, Х. Ортега-і-Гассет, Д. Узнадзе, З. Фрейд, К.-Г. Юнг та ін. Синтезуючи та узагальнюючи науково-теоретичну спадщину попередників, П. І. Гнатенко послідовно та всебічно розкриває процеси формування безсвідомого, його настанов та стереотипів, а також їх місце у сфері масової свідомості. Відповідним чином висвітлюються психологічні особливості мас, натовпу, де, на думку автора, етнічне безсвідоме виявляється з найбільшою силою. Суттєвим узагальненням проведеної роботи є висновок про те, що феномен натовпу, історія розвитку людських спільнот як у минулому, так і у сьогоденні свідчать: більшість конфліктів виникає на міжетнічній основі, коли етнічне безсвідоме виступає домінуючим фактором, який визначає поведінку особистості і призводить до непередбачених, доволі часто деструктивних результатів (див. с. 158).

Історико-філософська складова праці П. І. Гнатенка не обмежується предметно-тематичною та теоретико-методологічною спрямованістю. Для шановного автора загальний універсум історії філософії виступає живлющим джерелом для збудування власної концепції відносно етнопсихологічної доктрини. Ознайомлюючись із розглядом проблеми виникнення і становлення етнічної та національної психології та із аналізом феномену безсвідомого (розділи 1, 2), читач зустріне імена В. Вундта, М. Гайдеггера, Е. Гартмана, Г. Гегеля, В. фон Гумбольдта, І. Канта, М. Лосського, Д. Юма тощо. Важливе місце в ампліфікативній – щодо розвитку набутого попередниками спадку, – творчій насназі П. І. Гнатенка, посідає критичне переосмислення ідей вітчизняних мислителів, а саме – Д. Донцова та О. Кульчицького.

Особисто мені, як «запеклому» кантіанцю, дуже сподобався авторський аналіз (та використання його в конститутивних цілях) антропологічного вчення Кьонігсберзького «самітника». Посилаючись насамперед на працю І. Канта «Антропологія з прагматичної точки зору», П. І. Гнатенко, наукові вподобання якого (про це вже згадувалося раніше) тяжіють до питань національного характеру, пише, що відповідні ідеї Канта «...имеют важное методологическое значение для осознания понятия сущности характера, поскольку мыслитель разграничивает характер на характер, обусловленный природными задатками человека, его физиологической конструкцией, и характер моральный, присущий человеку разумному, наделенному свободой. От степени свободы личности зависит, какие черты у личности формируются» (с. 31).

На думку автора «Етнопсихологізму», оцінка значення Канта в справі визначення суті національного характеру залежить від вирішення питання про те, чи є антропологія Канта філософською антропологією. П. І. Гнатенко слушно зазначає, що це питання й досі залишається відкритим. Протягом усього XX ст. навкруги нього точилася цікава та плідна дискусія, цінність якої, зрештою, полягає в тім, що вона утворила змістовний та методологічний ґрунт для подальших теоретичних розвідок. П. І. Гнатенко виокремлює інтерпретативні версії стосовно кантівського антропологічного вчення, що у свій час розроблялися М. Гайдеггером та М. Бубером.

У даному зв'язку слід згадати, що відповідно до Гайдеггера, одним з найсуттєвіших завдань філософії є справа обґрунтування метафізики як предметно-тематичного, змістовного та методологічного ядра філософії як такої; звертаючись до теоретичного спадку Канта, Гайдеггер робить висновок, що послідовне обґрунтування метафізики є продовженням критики «чистого» розуму – з одного боку, і що таке продовження є необхідним, оскільки метафізика має антропологічну «природу» – з іншого. Адже метафізика пов'язана із «первісними», докорінними, одвічними цілями людини як родової істоти, а саме: з прагненням досягнути буття у його вичерпності, цілісності, повноті, завершеності, – за необхідною умовою «розташування» цих «властивостей» буття в аподиктичній системі знання. Питання про сутність метафізики, писав Гайдеггер, є питанням про єдність основних здібностей людської душі, отже, кантівський підхід до проблеми демонструє, що обґрунтування метафізики є питанням про людину, тобто антропологією. Натомість, на гадку Гайдеггера, «завершена» метафізика має бути *трансцендентальною* антропологією, а в філософії Канта вона такою не є; метафізика Канта містить у собі лише *потенцію* філософської антропології.

Зважаючи на це висловлювання, П. І. Гнатенко артикулює: за Гайдеггером, «критическое осмысление идей философской антропологии выявляет не только неопределенность и внутреннюю ограниченность, но и отсутствие почвы и рамок для возможности принципиального исследования ее сущности вообще» (с. 26).

Надалі П. І. Гнатенко зазначає, що для вирішення питання про те, чи є антропологія Канта філософською антропологією, недостатньо обмежитися лише розглядом праці «Антропологія з прагматичної точки зору». Такий підхід призведе до негативного висновку. Також хибним постає некритичне твердження про те, що антропологія Канта вже є власне філософською. Звертаючись до міркувань М. Бубера, П. І. Гнатенко підтримує його думку, що у зазначеній праці питання про те, що таке людина, взагалі не висувається, відповідним чином не висвітлюються ті проблеми, що за цим питанням постають (див. с. 27). Утім, незважаючи на те, що Кант, на думку Бубера, запропонував курс «ранньої» антропологічної науки, близької до некритичного людинознавства XVII–XVIII ст., а не ту ідеальну антропологію, в якій був насправді зацікавлений, навіть і заявка на відбудову такої ідеальної науки зберігає все своє значення як заповіт для нашого часу (див. с. 28).

Спираючись на авторитетні судження М. Гайдеггера та М. Бубера, а також на особистий «досвід» кантознавства, П. І. Гнатенко наголошує: аби адекватно відповісти на питання, чи був Кант засновником філософської антропології, необхідно розглядати його вчення в цілому (див. с. 30). Власний висновок автора «Етнопсихологізму» полягає в такому: антропологія Канта в змістовному плані була філософською, оскільки все, що було ним написано, за змістом мало філософський характер. З іншого боку, з цього не випливає, що Кант був творцем філософської антропології як науки. Однак, врешті-решт, Кантом був закладений фундамент, сформульовані принципи, які згодом лягли в основу поняття філософської антропології (див. там само).

Саме цей методологічний потенціал антропологічного мислення дозволив німецькому класику розкрити сутність такого явища, як характер, пов'язавши його з особистісними визначеннями людини, що уособлюються насамперед образом думки. Розгортаючи концептуальний ракурс теоретичного бачення, Кант проаналізував характер народу, раси, роду, а також основні риси характеру людства. Плідним доробком Канта є вишукана компаративістика етнонаціональних ознак різних народів: англійців, французів, іспанців, італійців тощо; природно, що дуже ретельно Кант досліджує німецький національний характер. Утім, оскільки (як зазначалося вище) теоретична спрямованість кантівської думки

постає відкритою в напрямку *філософської* антропології, остільки пріоритетним інтересом Канта постає сутнісне самовизначення людини як *родової істоти*. Відповідно до Канта, пише П. І. Гнатенко, лише один рід, а саме – людський, забезпечує прагнення природи до можливості перетворення зла на добро завдяки діяльності, заснованій на засадах розуму та моралі (див. с. 31–41). Показово, що у перспективі етнопсихоаналізу кантівські міркування є цілком слушними в тому плані, що згідно з Кантом, внутрішнє (так би мовити, «архетипічне») тяжіння людини щодо створення добра не є самодостатнім; воно потребує зовнішнього, у певних обставинах навіть примусового, впливу: за Кантом, зазначає П. І. Гнатенко, «трансформація зла в добро и господство добрых начал в природе человека возможна лишь в системе гражданского общества, где господствуют свобода и закон. Однако, закон приобретает силу лишь в условиях принуждения» (с. 40).

Роблячи остаточне узагальнення відносно проведеної в монографії праці, П. І. Гнатенко зазначає: «Этнопсихоанализ, имеющий своим предметом этническое бессознательное, сформировался как междисциплинарное научное исследование, возникшее на стыке психоанализа с его учением о бессознательном и социальной психологии, этнологии, социологии. Этнопсихоанализ использует методы и фактический материал этих наук для пояснения феномена этнического бессознательного и его влияния на поведение как отдельной личности, так и больших масс людей» (с. 158).

На думку автора монографії, етнопсихоаналіз посідає важливе місце в системі наукового знання, отже, дослідження його проблем сприятиме остаточному завершенню його права на існування в сучасній вітчизняній науці (див. там само).

За узвичаєною традицією, будь-які роздуми стосовно тієї чи іншої наукової праці (монографії, дисертації, статті) мають містити вказівки на певні недоліки, хиби, недоробки. Також уважається доцільним висвітлити *полемічні аспекти* обговорюваної розвідки. Натомість насамперед я мав намір навести оглядовий нарис авторського бачення цікавої, багатопланової картини етнопсихоаналізу, що її відтворив у своїй книзі П. І. Гнатенко, бажаючи насамперед ознайомити вітчизняну наукову спільноту із появою вагової в змістовно-теоретичному та методологічному відношеннях новаторською працею в галузі соціальної філософії. Отже, запрошую фахівців із зазначеної галузі, а також усіх, хто є зацікавленим питаннями сучасного суспільствознавства, особисто ознайомитися із наданим твором.

Надійшла до редколегії 16.01.2012 р.

УДК 141.7

Ю. О. Шабанова

ДВНЗ «Національний гірничий університет»

НЕСПОДІВАНО РІЗНОМАНІТНИЙ СВІТ УТОПІЇ

(Рецензія на монографію О. Петрушенка «Феномен утопії

(Методологія дослідження, буттєві корені та соціально-культурні зв'язки)». – Львів: Кварт, 2011. – 284 с.).

Проводиться аналіз монографії О. Петрушенка «Феномен утопії (Методологія дослідження, буттєві корені та соціально-культурні зв'язки)».

Ключові слова: утопія, антиутопія, феномен, механізми свідомості.

Проводится анализ монографии А. Петрушенка «Феномен утопии (Методология исследования, бытийственные корни и социально-культурные связи)».

Ключевые слова: утопия, антиутопия, феномен, механизмы сознания.